

УДК 347.94:347.63

Волкова Наталія Василівна,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРЕДМЕТ ДОКАЗУВАННЯ У СПРАВАХ ЩОДО ЗАХИСТУ СІМЕЙНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ДИТИНИ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Постановка проблеми. Правильне визначення предмета доказування є дуже важливим, оскільки не з'ясування суттєвих обставин справи тягне за собою ухвалення незаконного та необґрунтованого рішення суду [1, с. 170–171], а також не досягнення мети цивільного судочинства, що передбачає ефективний захист порушених, невідомих або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб та інтересів держави. Неправильне визначення обставин, що мають значення в справі є підставою для оскарження даного рішення суду [2, с. 274].

Стан дослідження теми. В науці окремі аспекти визначення предмета доказування у справах щодо захисту сімейних прав та інтересів дитини у цивільному судочинстві аналізувалися такими науковцями, як Л.Є. Гузь, Л.А. Кондрат'єва, А.М. Нечаєва, Г.Я. Тріпільський та ін.

Метою та завданням статті, виходячи з досягнень науки цивільного процесуального права, семного права та здійснення аналізу норм цивільного процесуального права, сімейного права і вивчення судової практики є виявлення, постановка та вирішення проблем щодо визначення предмета доказування у справах щодо захисту сімейних прав та інтересів дитини у цивільному судочинстві.

Вклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Під предметом доказування в юридичній літературі як правило розуміється коло юридичних фактів, від встановлення яких залежить вирішення справи по суті, зокрема факти

обґрунтування позову і заперечень [3, с. 170]. Однак є інші прихильники, які вважають, що предмет доказування – «це сукупність обставин, які мають значення для справи і потрібно встановити для вирішення існуючого у суді спору» [4, с. 171]. Отже, з наведеного вбачається, що деякі науковці до предмету доказування включають тільки факти, інші тільки – обставини.

У цивільному процесуальному законодавстві щодо доказування законодавець також одночасно оперує й поняттям «факти», й поняттям «обставини».

Так, у ч. 2 ст. 77 ЦПК надається визначення поняття предмета доказування, а саме що «предметом доказування є обставини, що підтверджують заявлені вимоги чи заперечення або мають інше значення для розгляду справи і підлягають встановленню при ухваленні судового рішення».

Відповідно до ч. 3 ст. 12 ЦПК кожна сторона повинна довести обставини, які мають значення для справи і на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень. Ч. 1 ст. 76 ЦПК передбачає, що доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення сторін та інших обставин, які мають значення для вирішення справи тощо.

Відповідно до п. 26 постанови Пленуму Верховного Суду України від 12.06.2009 р. № 2 «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства при розгляді справ у суді першої інстанції» зазначено, що під час судового розгляду предметом доказування є факти, які обґрунтовують заявлені вимоги чи заперечення

чення або мають інше юридичне значення для вирішення справи (причини пропуску позовної давності тощо) і підлягають встановленню при ухваленні рішення.

Таким чином, у нормах цивільного процесуального законодавства простежується, що законодавець використовує терміни «факти» та «обставини» як синоніми.

До предмету доказування в науці цивільного процесуального права відносять обставини (факти) як матеріально-правового, так і процесуально-правового характеру. Так, В.О. Єрмолаєва зазначала, що «до предмета доказування входять факти (обставини) матеріально-правового та процесуально-правового характеру, доказові факти, якщо вони мають значення для справи. До перших із них належать події і дії, які покладено в обґрунтування вимог і заперечень сторін. Другі входять до предмета доказування у разі впливу на рух цивільної справи. Вирішуючи питання про включення доказових фактів до предмету доказування важливо встановити, чи має цей факт значення для вирішення спору чи ні. Якщо має, то він входить до предмету доказування. На відміну від головних матеріально-правових, доказові факти частіше всього мають непряме відношення до спору, не завжди відображаються в нормах матеріального права. Але мета доказування – розгляд справи – потребує встановлення як головних, так і доказових фактів» [3, с. 171].

Також необхідно зазначити, що обставини (факти), що підлягають доказуванню, конкретизуються з урахуванням особливостей кожної цивільної справи, зокрема справ щодо захисту сімейних права та інтересів дитини. Зміст предмета доказування залежить також від особливостей окремих категорій справ. З цього приводу справедливо зазначає Я.Л. Штутін, що «встановлення кола фактів, що підлягають доказуванню, є немислимим без вияснення тієї правової норми, на підставі якої повинен бути вирішений спір» [5, с. 19]. Так, наприклад, предмет доказування в справах про визначення місця проживання дитини визначається відповідно до положень ст. 161 СК України. Так, до предмету доказування при вирішенні спору, з ким із батьків проживатиме малолітня дитина будуть входити наступні факти: врахування умов виховання дитини (житлові, матеріальне забезпечення, навчання та ін.); ставлення батьків щодо виконання своїх обов'язків до дитини та особисту прихильність дитини до кожного з них; вік

дитини, стан її здоров'я та інші істотні обставини; наявність самостійного доходу в кожного із батьків, забезпечення житлом, відсутність шкідливих звичок тощо.

Щодо особистої прихильності дитини до батьків, то як справедливо зазначає Г.Я. Тріпунський, що до уваги повинні бути взяті відносини, що склались між кожним з батьків та дитиною, прив'язаність дитини до кожного з батьків, братів та сестер, діда та баби, якщо вони проживають з одним із батьків. Встановленню підлягають особисті та моральні якості кожного з батьків, під якими перш за все розуміють їхні якості як вихователів: освіта, стан фізичного і психічного здоров'я [6, с. 223–224].

Також, суд при розгляді справи про визначення місця проживання дитини повинен звернути увагу, чи не зловживають мати, батько спиртними напоями або наркотичними засобами, чи не притягувались до кримінальної відповідальності тощо, що в свою чергу негативно може вплинути на розвиток дитини. Таким чином, до предмету доказування у правах про визначення місця проживання дитини також можуть відноситись обставини (факти), що свідчать про аморальну поведінку мати або батька дитини.

З підстав визначених у ч. 2 ст. 136 СК України, предметом доказування в справах про оспорування батьківства (материнства) є відсутність кровного споріднення між особою, записаною батьком (матір'ю) дитини та дитиною. Для підтвердження даного факту особа, яка оспорує батьківство (материнство) повинна надати всі необхідні докази, оскільки тягар доказування лежить на особі, яка оспорує батьківство (материнство).

У справах про позбавлення батьківських прав предметом доказування є також факти, що слугували підставою позбавлення батьківських прав визначених у ст. 164 СК України. Так, наприклад, якщо підставою позбавлення батьківських прав було, що батько або матір не забрали дитину з пологового будинку або з іншого закладу охорони здоров'я без поважної причини і протягом шести місяців не виявляли щодо неї батьківського піклування, то до предмета доказування будуть входити обставини (факти) залишення дитини у пологовому або у іншому закладі охорони здоров'я без поважної причини та обставини (факти), що батько або матір щодо дитини не виявляли батьківського піклування протягом шести місяців. Наступною підставою позбавлення батьківських прав є ухиляються від виконання своїх обов'язків по

вихованню дитини. До предмета доказування будить входити обставини (факти) ухилення від виконання своїх обов'язків по вихованню дитини. Крім того необхідно зазначити, що таке ухилення повинно бути свідоме та умисне. Якщо підставою є те, що матір батько є хронічними алкоголіками або наркоманами, то предметом доказування буде факт захворювання батьків на хронічний алкоголізм або наркоманію тощо.

У справах про визнання батьківства важливим питанням є визначення норми закону, відповідно до якого суд буде розглядати дану справу. Так, постанова Пленуму Верховного Суду України від 15 травня 2006 р. № 3 «Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів» у п. 3 зазначає, що суди, вирішуючи питання про те, якою нормою слід керуватися при розгляді справ цієї категорії, повинні виходити з дати народження дитини, оскільки підстави для визнання батьківства за рішенням суду, зазначені у ст. 128 СК України, істотно відрізняються від підстав його встановлення, передбачених у ст. 53 КпШС.

Отже, при розгляді справ про визнання батьківства щодо дитини, яка народилася до 1 січня 2004 р., необхідно застосовувати відповідні норми КпШС, які передбачають підстави щодо визнання батьківства, на підставі їх в предмет доказування входить обставини (факти) спільного проживання й ведення спільного господарства відповідачем та матір'ю дитини до її народження, спільне виховання або утримання ними дитини.

Справи про визнання батьківства щодо дитини, яка народилася не раніше 1 січня 2004 р., суд має вирішувати відповідно до норм СК України, зокрема ч. 2 ст. 128, яка передбачає, що підставою для визнання батьківства є будь які відомості, що засвідчують походження дитини від певної особи. Таким чином, в пред-

мет доказування входять обставини (факти) походження дитини від відповідної особи.

Проте, як справедливо зазначає Г.Я. Тріпутьський, що іноді в нормах права немає вказівки на ті факти, з настанням яких пов'язані певні правові наслідки, а містяться лише загальні властивості та ознаки. Тому суди, особливо у справах про виховання дітей, доволі часто стикаються з певними труднощами. Це, зокрема, стосується справ в спорах між батьками і справ у спорах між батьками та іншими особами про передачу чи залишення дитини в однієї з сторін. Сама складність дій батьків щодо виховання дітей не дає можливості вичерпно розкрити в законі зміст батьківських прав та обов'язків. Тому законодавець обмежився загальною вказівкою на те, що батьки зобов'язані виховувати дитину в дусі поваги до прав та свобод інших людей, любові до своєї сім'ї та родини, свого народу, своєї Батьківщини (ст. 150 СК) [6, с. 157]. Виходячи з цих вказівок, суди при розгляді позовів між батьками, а також між батьками та іншими особами повинні визначити, яка з сторін здатна забезпечити краще виховання дітей, враховуючи положення ст. 163 СК про те, що батьки мають переважне право перед іншими особами на те, щоб малолітня дитина проживала з ними. Крім того, суди, вирішуючи спори про відібрання та передачу дітей, керуються загальним поняттям «інтереси дітей» [7, с. 122].

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. На підставі вище наведеного необхідно зазначити, що в більшості справ щодо захисту сімейних прав та інтересів дитини, предметом доказування є обставини (факти), які визначаються тією нормою (чи нормами) матеріального права, на підставі якої буде вирішуватись справа. Отже, це такі обставини (факти), що підтверджують заявлені вимоги чи заперечення або мають інше значення для розгляду справи і підлягають встановленню при ухваленні судового рішення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільне процесуальне право України : навчальний посібник (для підготовки до іспитів та тестування) / за ред. Н.Ю. Голубевої. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. 430 с.
2. Гражданский процесс : учебник / под ред. М.К. Треушников. Москва : Издательский Дом «Городец», 2011. 832 с.
3. Цивільний процес України : підручник / за заг. ред. Р.М. Мінченко ; ред. І.В. Андронов. Київ : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2016. 756 с.
4. Зейкан Я.П. Цивільний процесуальний кодекс України. Станом на 15.06.2011 : Науково-практичний коментар. Київ : КНТ, 2011. 680 с.
5. Штутин Я.Л. Предмет доказывания в советском гражданской процессе. Москва : Госюриздат, 1963. 186 с.
6. Тріпутьський Г.Я. Процесуальні особливості розгляду спорів, які зв'язані з виникненням, здійсненням та зміною особистих немайнових правовідносин між батьками та дітьми : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2008. 227 с.
7. Иванова С.А. Судебные споры о праве на воспитание детей. Москва : «Юрид. лит.», 1974. 168 с.

Волкова Наталія Василівна

ПРЕДМЕТ ДОКАЗУВАННЯ У СПРАВАХ ЩОДО ЗАХИСТУ СІМЕЙНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ДИТИНИ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Стаття присвячена дослідженню предмета доказування у справах щодо захисту сімейних прав та інтересів дитини. З урахуванням аналізу норм національного законодавства, основних доктринальних підходів та правозастосовної практики, визначено і проаналізовано предмет доказування у справах про визначення місця проживання дитини, про позбавлення батьківських прав, про визнання та оспорування батьківства.

Ключові слова: предмет доказування, захист сімейних прав та інтересів дитини, позбавлення батьківських прав, визнання та оспорування батьківства, цивільне судочинство.

Волкова Наталия Васильевна

ПРЕДМЕТ ДОКАЗЫВАНИЯ ПО ДЕЛАМ ОТНОСИТЕЛЬНО ЗАЩИТЫ СЕМЕЙНЫХ ПРАВ И ИНТЕРЕСОВ РЕБЕНКА В ГРАЖДАНСКОМ СУДОПРОИЗВОДСТВЕ

Статья посвящена исследованию предмета доказывания по делам о защите семейных прав и интересов ребенка. С учетом анализа норм национального законодательства, основных доктринальных подходов и правоприменительной практики, определены и проанализированы предмет доказывания по делам об определении места жительства ребенка, о лишении родительских прав, о признании и оспаривание отцовства.

Ключевые слова: предмет доказывания, защита семейных прав и интересов ребенка, лишение родительских прав, признание и оспаривание отцовства, гражданское судопроизводство.

Volkova Nataliia

FACT IN PROOF IN CASES OF PROTECTION OF THE FAMILY RIGHTS AND INTERESTS OF THE CHILD IN CIVIL JUDICES

The article is devoted to the research of the subject of proof in cases of protection of the family rights and interests of the child. Taking into account the analysis of the norms of the national legislation, the basic doctrinal approaches and the law enforcement practice, the subject of proving in the cases of determining the place of residence of the child, deprivation of parental rights, recognition and contestation of paternity and the like have been identified and analyzed.

The correct determination of the subject-matter of the evidence is very important, since not finding out the material circumstances of the case entails the adoption of an unlawful and unjustified court decision, and not to achieve the objective of civil justice, which provides for the effective protection of the violated, unrecognized or contested rights, freedoms or interests of individuals, rights and interests of legal entities and interests of the state. The incorrect determination of the circumstances of the case is the basis for challenging the decision of the court.

In most cases concerning the protection of the family rights and interests of the child, the subject of proof is the circumstances (facts) determined by the rule (or rules) of substantive law upon which the case will be decided. Sometimes, the rule of law does not specify the facts that have certain legal consequences, but only general features and features. Therefore, courts, especially in child-rearing cases, often face some difficulties. This applies, in particular, to cases involving parental disputes and cases involving parental or other persons concerning the transfer or abandonment of a child to one party. The sheer complexity of parental action in the upbringing of children does not make it possible to fully disclose in law the content of parental rights and responsibilities.

Therefore, the subject matter of the case for the protection of the family rights and interests of the child includes circumstances (facts) which confirm the stated claims or objections or have other significance for the consideration of the case and are subject to determination in the court decision.

Key words: subject of proof, protection of the family rights and interests of the child, deprivation of parental rights, recognition and contesting paternity, civil proceedings.